

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет культури і мистецтв

Кафедра культурології

**Вплив Збройних сил України на формування культурних течій в
сучасному Українському суспільстві**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: здобувач/ здобувачка 4
курсу, 13-411 гр.

Спеціальності 034 Культурологія

Освітньо-професійної (наукової)
програми Культурологія

Кириченко Карина Іванівна

Керівник: доцент Форостян А.Ф.

Рецензент: кандидатка
мистецтвознавства,
доцентка Білик А. А.

Херсон – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІУМУ	6
1.1. Методологія дослідження	6
1.2. Формотворчі процеси військової культури	9
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ	15
2.1 Використання мистецьких засобів в процесі популяризації збройних сил.	15
2.2 Вплив ЗСУ на мистецькі вподобання населення незалежної України	19
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

Актуальність роботи. Сучасні кардинальні зміни відбулись у структурі збройних сил України, це спонукало до формування нової моделі військового вдосконалення організаційно-штатної структури військ, підвищення їхньої боєздатності, оснащення в достатній кількості новітньою військовою технікою та озброєнням, оптимізація системи військової освіти та підготовки військових кадрів, але поряд з цим потрібно вирішити цілий комплекс найскладніших соціокультурних проблем.

У досягненні конституційно визначеної мети формування соціальної держави, соціокультурні фактори набувають особливого значення, оскільки дозволяють створити в суспільстві якісно нові умови, істотно змінити спосіб життя людей, що вимагає високого рівня розвитку культури і, відповідно, ефективної культурної політики держави. Потребує появи «національної ідеї». Для цього в сучасних умовах необхідно «переорієнтація державної культурної політики на соціальні показники, що фіксують роль культури у вдосконаленні способу та якості життя населення, вирішення яких співпадає з проблемами суспільства» [13].

Виходячи з основних нормативно-правових документів можна констатувати, що завдяки політиці змін, військово службовці потребують взаємодопомого у вирішенні питання підняття іміджевої складової Збройних сил України вцілому. Тож певною мірою це стосується і культурної політики, що проводиться в Збройних силах України. На думку Романовського Я.Я. «важливою складовою частиною діяльності державного та військового керівництва щодо розвитку культури в Збройних силах України є створення та забезпечення ефективного функціонування системи культурно-виховної і

просвітницької роботи (КВПР), яка має в собі великий виховний та культурологічний потенціал, чітку інфраструктуру» [16].

Проблеми організації культурно–просвітницької роботи в армії досліджували А. Л. Папікян, М. П. Козирєв, В. І. Темко, М. Й. Варій, М.М. Голик, С.М. Станіславчук та ін. Однак, важливим у сучасних умовах ведення неоголошеної війни є аналіз протиріч, тенденцій і перспектив розвитку культурно–просвітницької роботи та її вплив на духовні потреби військовослужбовців Збройних сил України.

А проблемам формування іміджу держави, лідера, корпорації, фірми присвячувало свої дослідження досить багато вчених. Помітними серед них стали, наприклад, праці В. Шепеля, Ж.-П. Бодуана, П. Дракера, Ж. Сегела, Г. Даулінга, Г. Почепцова, Е. Галумова. Однак проблема формування іміджу збройних сил (армії) залишається малодослідженою. У цій сфері можна відзначити праці Л. Прудникова, В. Серебрянникова, У. Ільницької, С. Мелькова.

Тож, важливим елементом у цьому процесі виступає взаємозв'язок мистецьких напрямів з представниками збройних сил України, щодо формування певної ідеологічної складової у суспільстві. Де б військовослужбовці стали взірцем для розвитку культури в державі.

Реформування Збройних сил, їх якісні зміни передбачають перетворення як в духовній сфері, так і в моральній сфері військовослужбовців. Досягнення цих цілей в значній мірі залежить від мистецької складової, та тієї ролі яку вона відіграє для Збройних сил України.

Отже, культурна політика для Збройних сил безпосередньо пов'язана із загальною державною культурною політикою, що базується на ній. Разом з тим має свої певні специфічні особливості, обумовлені соціальним призначенням та специфікою функціонування армії.

Враховуючи це, темою дослідження стало «Вплив Збройних сил України на формування культурних течій в сучасному Українському суспільстві».

Метою роботи є дослідження використання культурно-мистецьких заходів при формуванні іміджу сучасної української армії.

Виходячи з мети дослідження були поставлені наступні **завдання**:

1. Дослідити методологічне підґрунття дослідження
2. Виділити формотворчі процеси військової культури
3. Проаналізувати використання мистецьких засобів в процесі популяризації збройних сил
4. Деталізувати вплив ЗСУ на мистецькі вподобання населення незалежної України

Об'єкт дослідження. Культурно-виховна і просвітницька робота в Збройних силах України.

Предмет дослідження. Взаємозв'язок мистецької складової та ЗСУ як єдиної детермінанти українського національного суспільства.

Методи дослідження. В роботі були використані наступні методи: системний та глибинний аналіз, синтез, описової статистики, порівняння тощо.

Структура роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІУМУ

1.1 Методологія дослідження

Трансформаційні процеси які відбуваються в сучасних збройних силах України визначенні переходом на професійну основу. Основою їх життєдіяльності виступає патріотизм, добropорядність, єдність, персональна відповідальність тощо. І все це не можливо без підтримки суспільства, адже вони повинні користуватися повагою серед населення країни, союзників, слідувати своїм традиціям.

З огляду на це, збройні сили будь-якої країни завжди функціонують в рамках певної культури: «... в культурі суспільства, військовій культурі суспільства та культури, які в свою чергу являють собою військову та воїнську діяльність людини властивими саме їм контекстами цінностей, норм, традицій, законів і закономірностей»[6]. При дослідженні ролі збройних сил для суспільства, необхідно враховувати різні аспекти розвитку військової культури суспільства та військової культури як в синхронному, так і в діахронному зрізі.

Соціально-філософські проблеми військової активності людини, насамперед у контексті її включення до реалії війни, торкалися праць таких авторів, як Сунь Цзи, Платон, Аристотель, Цицерон, М. Макіавеллі, С. Полоцький, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гроцій, Т. Гоббс, Г. В. Ф. Гегель, К. фон Клаузевіц, Ф. Енгельс, В. І. Ленін, В. С. Соловйов, А. Є. Снесарев, Є. Е. Месснер, Д. А. Волкогонов, Я. В. Вілліє.

Проблемою дослідження в контексті нашої теми, питанням військової культури, та культури і мистецтва у військовій справі займалась чи мала кількість вчених, проблематика питання підіймалась

в роботах: Катеринчука Б.А., Козирева М.П., Зачепа А.М., Папікяна А.Л., Варія М.Й., Голика М.М., Бойко О.В., Кас'яна В.І., Альчука М.П., Станіславчук С.М. та інші.

Власне культурологія військової діяльності — відносно новий напрямок у світовій та вітчизняній гуманітарній науці, хоча й динамічно розвивається: «... підхід до військової та військової діяльності, який спочатку встановився в культурології, як до якогось усереднено-узагальненого соціального типу негативно-тоталітарного характеру (Дж. Фейблман) змінився актуально. структурно-функціональним аналізом феномену культурологічні аспекти воєнної активності людини в останнє десятиліття ХХ ст. – на початку ХХІ ст.»[21] стали предметом активного наукового дискурсу в східнослов'янському, насамперед у російському, соціально-гуманітарному знанні, що не дивно, оскільки військова активність людини східними слов'янами споконвіку сприймалася і осмислювалася з погляду ціннісно-нормативних, тобто власне культурологічних підходів. Особливу значущість у рамках прикладних культурологічних досліджень військового середовища представляють роботи Г. А. Аванесової, В. І. Бажукова, В. Д. Грачова, В. Н. Гребенькова, А. Б. Григор'єва, Ч. Б. Далецького, Л. М. Дороговий, Б. І. Каверіна, Ю. Я. Кіршина, С. Н. Клімова, В. М. Ксенофонтова, В. В. Лисенко, В. В. Круглова, В. Ю. Мікрюкова, В. А. Лапшова та ін. Зазначені автори доводять необхідність запровадження поняття «військова культура» і роблять спроби його визначення, розглядають співвідношення військової культури та культури суспільства, військової культури та військової субкультури. «Культурологічний аналіз, як вказується дослідниками, дозволяє досягти найбільшої глибини у вивченні сенсу та цінностей військової діяльності, нормативно-технологічних та організаційних її сторін, а також культурних комунікацій, етнонаціональної специфіки, міжкультурних

міжцивілізаційних військових взаємодій, у тому числі у системі охорони здоров'я» [12].

Серед вітчизняних науковців значного поширення набули роботи А. Пап'яна, В. Рудника, С. Станіславчука, В. Темко та інших. У своїх роботах вони визначають особливості нової армії Незалежної України, де основними принципами є відвертість, любов до Батьківщини, патріотизм, який неможливий без знання своєї історії та власної культури.

Отже, соціально-філософське та культурологічне осмислення військової активності людини дозволяє пізнати її сутність, вірно та всебічно оцінити різні її аспекти. На світоглядно-методологічному рівні – це дає можливість зрозуміти сенс, значення, і зміст можливих соціальних змін, які відбуваються у військовій сфері життя суспільства. Тож, сьогодні актуальність узагальнено-цілісного розуміння військової активності людини, в умовах так званої соціальної реальності, яка швидко змінюється. Це проявляється, насамперед, в контексті необхідності модернізації механізмів управління армійськими колективами. А також, визначення шляхів культуровідповідного вдосконалення Збройних Сил країни в ситуації активної динаміки сучасної війни та нахилу в ній змістовних акцентів у бік посилення культурно-ідеологічних складових. Тож, виважений філософсько-культурологічний аналіз у цьому плані дозволяє досягти найбільшої глибини у вивченні сенсу та цінностей військової сфери життя суспільства, нормативно-технологічних та організаційних її сторін і визначити певні межі перетинання світського та ієрархічного (військового) життя.

1.2. Формотворчі процеси військової культури

Культурним витокком військової діяльності виступає, на думку Г. А. Аванесової, «насамперед її професіоналізація, а критерієм та маркером – рівень професіоналізму військовослужбовців» [2]. У військовій сфері суспільства як професійній діяльності з нормативно-оцінних позицій дослідниця виділяє такі структурні компоненти:

«1. Військову професійну культуру — певний обсяг спеціальних знань, умінь та навичок, духовних основ, організаційних технологій та вимог до колективних та особистих якостей військовослужбовців, які вироблені як національним історичним досвідом, так і під впливом сучасних досягнень військової справи і притаманні окремим військовослужбовцям і всієї армії загалом у мирний час та у бойових умовах, високий ступінь володіння військовослужбовцями такими знаннями та навичками, а також вміле їх застосування у бойових умовах. Показником рівня військової професійної культури у мирний час є: рівень спеціальної освіти та військово-професійної кваліфікації військовослужбовців, результати ходу бойової підготовки, результати участі у військових навчаннях, дотримання дисципліни, рівень правопорушень тощо. У бойовій обстановці показником військової професійної культури виступають вже інші параметри: матеріальні втрати, втрати в живій силі, характер та підсумки конкретних боїв та ін.

2. Військове мистецтво - зростаючий на основі високої військової професійної культури рівень теорії та практики підготовки та ведення військових дій. Спираючись на військово-наукове знання, військову професійну культуру, військове мистецтво виявляється у прояві військовослужбовцями вищої майстерності, інтеграції всіх людських можливостей задля досягнення перемоги навіть у найнесприятливіших умовах» [1].

«3. Культуру війни — з одного боку, це народні стереотипи, пов'язані з поведінкою військовослужбовців та громадянського населення ний період, характер зв'язків між воюючою армією і тилом, прояв національного характеру щодо ворога, інакше кажучи, якийсь позитивний військовий досвід якогось народу, нації на війні; з іншого — певне зведення вироблених міждержавних норм і вимог, що стосуються дій ворогуючих сторін по відношенню один до одного до початку, під час і після закінчення війни, а також по відношенню до військовополонених, цивільного населення противника, матеріальних і культурних цінностей на чужій території, тобто позитивні правові установки, якими на особистісному чи колективному рівні керуються військовослужбовці»[2].

Подібна культурологічна концепція військової активності людини може бути визначена як «... субкультурно-професійна, яка орієнтована на виявлення функціональних професійно значущих характеристик військової діяльності» [7]. Доктор культурології, професор В. І. Бажуков у рамках антропологічного підходу в культурологічному аналізі, використовуючи термін військова культура, позначає «їм систему ціннісно-нормативних, духовно-ідеологічних та знаково-символічних елементів, що забезпечує мотивацію та регуляцію військової діяльності різних суб'єктів» [5]. Військова культура розглядається автором у двох площинах – широкому та вузькому сенсах. У широкому сенсі військова культура трактується як «... усе, створене людиною в галузі військової справи, включаючи політичні, економічні, соціальні та духовні компоненти: військову ідеологію, військову політику, військову економіку, збройні сили, зброю і військову техніку, військову науку, військове мистецтво, військові доктрини та військові концепції, військові традиції, художню культуру, присвячену військовим питанням, і т. д. У вузькому сенсі військова культура є експертом як комплекс стійких, історично сформованих на індивідуальному,

груповому та масовому рівнях установок свідомості та моделей поведінки людини у військовій сфері» [5]. Специфіка військової культури, на думку В. І. Бажукова, полягає в тому, що вона пов'язана з військовою діяльністю, яка є проявом активності різних суб'єктів у військово-ідеологічній, військово-політичній, військово-економічній, військово-теоретичній, військовосоціальной і власних військових областях. «Війна є центральний пункт, якого сходяться всі види військової діяльності. Крім того, специфіка військової культури пов'язана з осмисленням категорій життя та смерті, а також інших етичних категорій: честі, гідності, мужності, героїзму та їх антиподів, які яскраво виявляються в умовах воєн та військових конфліктів» [5].

Військова культура як частина загальної культури виконує важливу для суспільства функцію: «... регулює соціальну взаємодію членів суспільства у військовій сфері». Завдяки їй здійснюється військова інкультурація та соціалізація молодого покоління, відбувається накопичення життєвого досвіду та формується військово-теоретичних концепцій і військова доктрина, принципи військового мистецтва та технологій навчання і військового виховання.

Військова культура сприяє військово-патріотичному вихованню молоді, її підготовці до захисту своєї Батьківщини, до служби у збройних силах та ін. людини у військовій сфері, що визначають його ставлення до військової служби та захисту Вітчизни, що впливають на трудову діяльність у секторі військового виробництва, це зумовлює участь у військово-патріотичному вихованні молоді тощо, духовну сукупність поглядів, переконань, ідей, вірувань та інших елементів суспільної свідомості, в яких відображаються визнані в суспільстві та армії зразки ставлення до війни та військової справи, та що здійснює вплив на соціальну спільноту та окремих індивідів в цілому, та поведінкову підсистему, яка має прояв у соціально-стандартизованій поведінці громадян країни та її воїнів у військовій сфері; основними

формами такого поводження є військові традиції та звичаї, військові ритуали та обряди тощо. Військова культура, в дослідженнях В. І. Бажукова, розглядається також з точки зору «... семіотичного підходу, як сукупність різноманітних знаків і знакових систем, в яких зашифровані різні сторони військової сфери суспільства і які можуть бути прочитані як текст, соціологічного підходу, як підсистема людського суспільства, що регулює соціальна взаємодія між різними соціальними суб'єктами у військовій сфері, психологічного підходу, як соціально стандартизована поведінка людей, антропологічного підходу, як сторона загальної культури, безпосередньо пов'язана з людиною, що визначає його уявлення про війну, армію та військову службу і впливає на її поведінку у мирну та воєнний час» [14].

В умовах трансформаційних перетворень як в суспільстві, так і в збройних силах потрібно враховувати основні економічні та політичні чинники. Саме вони є базисом формування відносин суспільства до збройних сил з одного боку і підтримка військовослужбовців соціумом з іншої. В цьому ключі важливе місце відводиться саме державній ініціативі. Так, у продовж двох десятиліть на державному рівні були прийняті ряд наказів які регламентували саме ці відносини. А саме: Наказ Міністра оборони України №277 від 15.08.01р. “Про затвердження Цільової програми підтримки і розвитку культури у Збройних Силах України”; Наказ Міністра оборони України № 244 від 06.06.2008р. “ Про введення посад та структурних підрозділів з виховної та соціально-психологічної роботи у Збройних Силах України ”; Наказ Міністра оборони України № 317 від 07.09.2020р. “Про затвердження переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців”; План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016–2020 роках (дорожня карта оборонної реформи). Затверджено Міністром оборони 16.08.2016 року; Державна

програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року / Введено в дію Указом Президента України від 27 березня 2017 року № 73/2017. [19; 20; 25;10]

Таким чином, з прийняттям низки законодавчих актів були створені підвалини для розвитку «військової культури» і формування в суспільстві «військової культури суспільства». Враховуючи це, потрібно розмежовувати ці два поняття в контексті конкретної військової діяльності людини. При розгляді культурологічних аспектів удосконалення військової діяльності на сучасному етапі використовуватимемо такі ключові поняття та терміни як:

«1. Військова культура суспільства - являє собою культуру власне військової активності того чи іншого суспільства, діяльність військової організації держави, збройних сил та військових формувань, військовослужбовців, тобто, по-перше, рівень професіоналізму військовослужбовців як рівень освоєності та засвоєності необхідних способів та прийомів воювання; по-друге, рівень теорії та практики підготовки та ведення бойових дій (військове мистецтво); по-третє, ступінь відповідності збройних сил держави військовим ризикам, викликам та загрозам сучасності, включеність збройних сил до об'єктивних динамічних процесів розвитку збройного протиборства.

2. Військова культура - це сукупність ціннісно-нормативних соціально значущих установок, пріоритетів, що лежать в основі та регулюють усі сторони діяльності окремих військовослужбовців, військових колективів та армії загалом. Військова культура зводиться до власне культури військової та військової діяльності, як позабіологічної, позитивної, творчої військово-спеціальної та іншої суспільної діяльності військовослужбовців на індивідуальному чи колективному рівні. Військова культура орієнтує багатогранну військову та військову діяльність у культурне русло, виявляючи в результаті спрямовуючий контент, ядро військової та військової діяльності. Саме військова

культура перетворює військову активність людини на культурну активність, а в ситуації війни надає військовій діяльності культурний стан, заснований на справедливості зусиль, що здійснюються протиборчими сторонами, на наближеності протиборчих сторін до дотримання права війни. Якщо військова культура суспільства — предмет власне військової науки, насамперед військової тактики і стратегії, військової політології та геополітики, військової історії, то військова культура — і є сфера інтересу культурології, що досліджує культуру як цілісний феномен, але здійснює у своїй, переважно, ціннісний антропологічний аналіз дійсності» [12].

Отже, можна зазначити, що формотворчий процес військової культури складне явище яке в свою чергу стосується вірного тлумачення поняття «військова культура». Військову діяльність можна визначити як «... особливий, реалізований у службовій та позаслужбовій формах вид військової активності людини в індивідуально-особистісному та колективному вимірі», який пов'язаний з усвідомленням самодостатньо змістовної суспільно-державної місії військових. При цьому, культурна політика держави у збройних силах має бути націлена також на художньо-естетичне виховання воїнів та сприяти розкриттю творчого потенціалу військовослужбовців, на розвиток військово-шефських зв'язків з діячами художньої культури та мистецтва і армійським колективом. Важливо ширше та всебічно висвітлювати життя армії, представляти військову тематику у засобах масової інформації, посилити діяльність різних художніх проєктів, щодо відображення та популяризації засобами мистецтва позитивних військових традицій які склали у незалежній державі.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

2.1. Використання мистецьких засобів в процесі популяризації збройних сил.

Історія України доволі важка і складна у своєму сприйнятті. За свій період розвитку державі постійно доводилось виборювати власну незалежність. Тому в культурі виник образ козака, як людини, що боронить свою державу, виступає охоронцем національних традицій і віри. І саме завдяки мистецьким творам відбулось формування образу «Лицаря». Так, в народній творчості збереглись пісні і думи які висвітлюють життя і військові здобутки українських козаків. В образотворчому мистецтві знаходяться пам'ятки зображення військових тієї доби (козак Мамай, Сагайдачний, Б.Хмельницький та інші). А військовий танець – «Гопак» став візиткою української культури. Тобто, завдяки мистецьким засобам відбувалась популяризація військових сил держави.

Історичне минуле збереглось в пам'яті народу, але в умовах імперської влади, воно всіляко придушувалось і відверто, знищувалось. При цьому, мистецькі засоби були доступні лише невеликій купці людей.

І лише за часі радянської республіки відбулося тісне сплетіння мистецтва і військових сил держави. В цей період відбувається формування нового військового мистецтва та спостерігається вплив культури соціуму на культуру армії.

Однак, рушійною силою та основним завданням в цьому процесі виступає ідеологічна складова. Завдяки мистецтву відбувається

популяризація збройних сил і цей процес регламентовано керівництвом країни.

Так, справжнє відродження переживає під час війни плакат. За прикладом "Вікон РОСТУ" у 1941 - 1945 роках створювалися численні листи "Вікон ТАРС". Вони висміювали загарбників, викривали справжню сутність фашизму, закликали народ на захист Батьківщини. Серед художників, що працювали у "Вікнах ТАРС", виділяються Кукринікси (Купріянов, Крилов, Соколов) [18].

Переконливо розповідають про переживання радянських людей у роки війни графічні серії цього часу. Серцевим болем відзначено чудову серію малюнків Д.А.Шмарінова "Не забудемо, не пробачимо!" Тяжкість життя блокадного Ленінграду відображено у циклі малюнків А.Ф.Пахомова "Ленінград у дні блокади" [24].

Важко було працювати в роки війни живописцям: адже для створення закінченої картини потрібен час та відповідні умови, матеріали. Проте тоді виникло чимало творів, що увійшли до золотого фонду радянського мистецтва. Про важкі будні війни, про героїв-воїнів розповідали художники студії «військових художників імені А.Б.Грекова» [24].

Військові художники відобразили у своїх творах все те, що самі бачили та чому співчували. У тому числі П.А.Кривоногов, автор картини "Перемога", Б.М.Неменский та його картина "Мати", селянська жінка, яка дала притулок у себе в хаті солдатові, багато пережила у важкий для Батьківщини час.

Твори великої художньої цінності створили у ці роки А.А.Дейнека, А.А.Пластов, Кукринікси. Їхні картини, присвячені героїчним діям радянських людей на фронті та в тилу. Художники стверджували моральну перевагу радянського народу над грубою силою фашизму.

На початку війни радянськими композиторами було багато нових пісень, які одразу «пішли на фронт». Дуже цікаві спогади залишив Маршал Радянського Союзу І. Х. Баграмян. Про перші, найважчі місяці війни він писав: «Саме у цей важкий період війни народилося багато пісень. Вони були бадьорі та оспівували Батьківщину, оспівували ненависть до ворога, мужність, відвагу, бойову дружбу – все те, що допомагало долати військові труднощі, яким не було кінця»[22].

Ще давньогрецький філософ Платон вважав, що сила та могутність держави залежать від того, яка музика звучить у її межах. Це стосується і обороноздатності – за всіх часів існували особливі «військові» мелодії та ритми. Найпопулярнішим музичним жанром такого часу були і залишаються марши [1]. З'явившись як допомога для ритмічного карбування кроку, згодом марш міцно увійшов до арсеналу військово-патріотичної пропаганди.

Музикознавці відносять марш до масово-побутових жанрів. Його вважають «військовим різновидом так званої функціональної музики. З розвитком жанру, крім похідних маршів, з'явилися парадні та інші різновиди. Однак зв'язок з воєнною ходою залишився - марші досі використовуються для навчання солдатів кроку». Емоційно-естетичному впливу маршів слухачі схильні незалежно від цього, чи є вони військовослужбовцями чи ні. У книзі Валентина Петрушина «Музична психологія» музика у швидкому темпі з мажорним забарвленням характеризується як «музика радісна, життєстверджуюча, весела, тріумфуюча. Вплив посилюється характерною музичною інтонацією».

У ХХ столітті, із розповсюдженням та поширенням радіо, емоційне та комунікативне забарвлення маршів зробило їх затребуваним інструментом державної пропаганди. В СРСР марші надихали слухачів на щоденні подвиги у праці та спорті.

Невипадково марші становлять основу репертуарів військових оркестрів. Справа в тому, що вони мають сильний психологічний вплив

на солдатів і офіцерів чинної армії – ця функція залишається незмінною з XVI ст. Як писав у 1947 році радянський композитор Борис Асаф'єв, «марш повинен піднімати бойовий дух військ, а тому емоційний початок у ньому має бути дієвим та яскравим»[3].

Також потужну силу мав кінематограф, незважаючи на незгоди Другої світової, кіно продовжувало активно зніматися і у процесі війни, мотивуючи людей на запеклу боротьбу за свою країну, і навіть у суто утилітарно-агітаційних фільмах відчувалась щира тривога. Зустрічалися і безумовно, художні шедеври — наприклад, «Райдуга» Марка Донського про трагедію та подвиг жінки-партизанки, у фільма, швидко утворилося коло шанувальників не лише на східному фронті, а й у всьому світі [7].

Однак, крім документальних стрічок і мотивуючих на подвиг драм, індустрія постачала комедії, покликані піднімати бойовий дух. Деякі з них, наприклад, «Два бійці» та «Небесний тихохід» навіть пережили свій час. До музичної мелодрами Івана Пир'єва «О шостій годині вечора після війни», її майже забули сьогодні. «На перший погляд, тут все надто умовно — герої говорять віршами і кожні п'ять хвилин співають, але проблеми та почуття — цілком справжні» [7].

У повоєнні роки пропагандистська машина стала розповсюджувати міф про непереможну радянську армію. Реальний досвід намагалися підмінити ідеологемою нібито ворог був розбитий у результаті серії успішних кампаній. Щоб укорінити його в народній свідомості, було вирішено розповісти про кожну з цих операцій мовою кіно. Як результат, з'являються фільми пропагуючи непереможність армії, серед них — «Падіння Берліна» Михайла Чаурелі, епічний «кіно колос» та абсолютний шедевр пропаганди.

Лише в період «відлиги» кіномитці отримали можливість говорити не від імені радянської нації, а від себе особисто. Що показово, і фронтовики, і діти війни заговорили про один і той самий предмет.

Практично всі фільми нової радянської хвилі так чи інакше торкалися теми війни та її наслідків. Тоді «абстрактний гуманізм» був загальноприйнятою лайкою — вважалося, що радянський художник має захищати право на благородну лють. Тим не менше, «... всі великі режисери зуміли протягнути в кіно ці прості, але важливі істини: війна — це погано, і смерть навіть однієї людини — трагедія» [8].

Сам же культ «Перемоги» виник у роки «Звільнення», у перші роки застою. Тоді 9 травня стало вихідним днем, перетворилися на традицію військових парадів на Червоній площі — щоправда, поки що лише в ювілейні роки. У «Звільненні» було запропоновано модель сприйняття Перемоги, яка загальноприйнята і досі. Отже, «... свій внесок зробили всі — і рядові солдати-герої, і полководці, і хоча ціна сплачена величезна, будь-які розмови про це недоречні» [21].

Отже, можемо зазначити, що вплив на мистецтво і соціум в той період, з боку «Партії» був дуже значним, це не означає що окрім військових перемог не було місця для соціальної та народної культури. Але саме в радянські часи, було сформовано військову культуру яка відображалась в мистецтві, популяризувалась в соціумі і виступала важливим елементом пропаганди.

2.2 Вплив ЗСУ на мистецькі вподобання населення незалежної України

Сучасний розвиток українського суспільства відбувається в умовах наростаючої агресії, зупинити яку можуть лише військові сили держави. А з урахуванням, того що в армії відбувається перебудова її складових, великим питанням постає культуровідповідність оновленої держави. Так, на думку Сергія Палаша, «... культура є "програмою

виживання" окремого індивіда та його групи і сприймається ними саме так. Коли культура перестає виконувати цю функцію, вона замінюється іншою або через поглинання, або через власну перебудову. Сучасні великі культури - це дуже великі комплекси (системи) ідей, практик, традицій, структурованих тим чи іншим чином в єдине ціле. Кожна велика культура має історичний базис - елемент, який був на самому початку розвитку культури і навколо якого структурувалися нові елементи, додані впродовж ускладнення культури. Кожна велика культура має культурне ядро - відносно невеликий комплекс тісно пов'язаних ідей, практик, традицій, який уособлює сутність культури та навколо якого структуруються інші елементи культури. Випадіння окремого елемента з ядра культури може зруйнувати його цілісність і загалом усю культуру» [24].

Тож ланцюжком, який спрямований поєднати військову культуру та сучасні соціокультурні вподобання виступає національно-патріотичне виховання молодого покоління.

Так, «національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна та цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, сі громадянських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини благо свого народу, готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [29].

Мета цього напрямку виховання конкретизується через систему таких виховних завдань, одним з яких є : «підвищення престижу

військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя» [28]. Виходячи з цього, можемо зазначити, що саме під час патріотичного виховання починається взємовплив ЗСУ на підсвідомість та самосвідомість людини.

А продовжується під час перебування людини в лавах військових підрозділів. І для цього в нашій країні організоване дозвілля військовослужбовців, що є одним з важливих факторів, який забезпечує високу активність воїнської праці, рівень бойової підготовки, зміцнення дисципліни та організованості, згуртування військового колективу. Його реалізація здійснюється через функціонуючу у Збройних силах систему культурно-дозвільної роботи у частинах та підрозділах.

В сучасних умовах культурно-дозвіллова робота у Збройних силах має у своєму розпорядженні великий арсенал засобів емоційного впливу, різноманітні форми та методи проведення масових освітніх, виховних та розважальних заходів, до того ж, широко використовується самодіяльна художня творчість. Вся ця система форм, засобів та методів культурно-дозвіллової роботи дає можливість формувати у військовослужбовців високі морально-психологічні якості захисника Вітчизни, виявляти, формувати та розвивати власні пізнавальні інтереси, формувати громадську думку, адже, колективні почуття та настрої, задовольняють потреби в культурному спілкуванні, а також мобілізують воїнів на вирішення завдань підтримки бойової готовності, бойової та суспільно-державної підготовки, зміцнення військової дисципліни [11].

Не дивлячись на це, саме після подій 2014 року, мистецтво при взаємодії з армією, набуває патріотичного характеру. Українська національна ідея та Збройні сили України перероджується в нових формах і знаходять своє відображення в таких напрямках мистецтва як: музика, фотографія, художнє мистецтво, кінематограф, хореографія.

Уже наприкінці 2013-го було створено студію «Вавілон-13» під керівництвом Володимира Тихого, до якої увійшли представники

наймолодшої генерації українських кінематографістів. У підсумку маємо цикл неігрових стрічок, які, окрім всього, задокументували важливу сторінку новітньої української історії. Основні з них: «Євромайдан. Чорновий монтаж» Володимира Тихого, «Майдан» Сергія Лозниці, «Зима у вогні» «Небесна сотня» Юлії Гонтарук та Романа Любого. Найуспішнішими фільмами у вітчизняному прокаті 2015-2016 років були «Незламна» Сергія Мокрицького.

У 2017 році вийшов в прокат історико-драматичний фільм Ахтема Сеїтаблаєва «Чужа молитва», історична стрічка Зази Буадзе «Червоний», спортивно-драматичний фільм «Правила бою» Олексія Шапарєва, пригодницький фільм-фентезі «Сторожова застава» Юрія Ковальова. А в грудні 2017 відбулася прем'єра кінокартини «Кіборги» режисера Ахтема Сеїтаблаєва про оборону Донецького аеропорту під час війни на Донбасі.

Згодом, у 2019 році світ побачили дві військові драми: «Іловайськ 2014. Батальйон Донбас» режисера Івана Тимченко, де розповідається про бої за Іловайськ під час вторгнення в Україну регулярної російської армії у серпні 2014 року. Важливим стала взаємна праця акторів та реальних учасників тих подій; «1917» режисера Сема Мендеса, в якому розкривається один день Першої світової війни від імені двох молодих солдатів, які повинні перетнути територію противника і донести повідомлення, яке зупинить смертельну атаку. «Мирний-21» режисер Ахтем Сеїтаблаєв створив фільм у 2022 році, це воєнна драма, яка розповідає про події на сході України у червні 2014 року [4].

Крім художніх фільмів виходить ряд документальних стрічок в яких розкриваються особливості військових подій на Донбасі, простежуються етапи становлення збройних сил України, розкриваються аспекти взаємодопомоги цивільного населення і військовослужбовців. Цьому сприяло відкриття у 2014 році

продюсерського центру «Фор-пост», який на думку Олександра Дріз повинен сприяти іміджу ВСУ. І саме «Кіно – є дієвим інструментом популяризації позитивного іміджу української армії». Так, у 2020 році вийшов перший фільм трилогії про ракетні війська і артилерію ЗСУ – «Вогняний тризуб», який спрямований на піднесення та популяризацію збройних сил серед населення України.

Естрадне мистецтво також відчуло взаємовплив військових сил України. Так, за даними kasa.in.ua був розроблений прас-лист в якому було зібрані кращі українські пісні про військовослужбовців. Саме вони стали тим патріотичним гаслом який допомагає боронити Батьківщину [23].

Виконавець	Назва пісні	Опис твору
Тартак – Висота	«Ніхто крім нас»	Сильна, життєстверджуюча, патріотична, зі сталевим характером. Композиція присвячена кіборгам, які захищали Донецький аеропорт та всім військовим.
Гайдамаки	«УКРОП»	Маленький хлопчик з довгим чубом, що мріє захищати Батьківщину, мати, що молиться за своїх синів, дівчина з жовто-блакитним стягом, бабуся, що в'яже шкарпетки захисникам, це різні люди, яких об'єднує велика любов до України.
Океан Ельзи	«Мить»	Пісня, присвячена всім, хто стоїть на захисті нашої країни. Композиція про наш з вами біль і

		переживання, про величезний подвиг, про останню надію та незгасаючу віру.
Антитіла	«У книжках»	Історія про хлопчика, який втратив батька під час військового конфлікту. Пісня є однією з найважливіших у репертуарі групи.
Бійці АТО	«Дорога на схід»	Пісня з'явилась на світ завдяки соціально-мистецькому проекту ПісніВійни. Така чудова ініціатива дала змогу бійцям АТО записати у професійній студії пісні, які народились на фронті
Богдан Ковальчин та Арсен Мірзоян	«Бог біля тебе»	це ще одна пісня, яка стала плодом соціально-мистецької ініціативи.
Анастасія Приходько та Микита Рубченко	«Герої не вмирають»	«Я хочу, щоб ця пісня зберегла пам'ять про наших українських героїв та дала надію всім нам», - пояснила Анастасія Приходько.
Олександр Рожко та Тарас Тополя	«Не сумуй»	Пісня має особливий зміст та потужну енергетику, адже написана вона військовим.
Brutto	«Гарри»	Пісня "Гарри" – це історія хлопця, який пішов захищати Батьківщину та загинув. Знаючи позицію учасників гурту та час створення пісні, стає зрозумілим,

		що вона про українських воїнів.
--	--	---------------------------------

Дещо інший шлях впливу військових на митців відбувся в образотворчому мистецтві. Художники також не залишаються осторонь. «Вони відтворюють події, свої переживання на справжньому або віртуальному полотні».

Широкого загалу набули роботи майстрів графіті які свої роботи могли презентувати широкому загалу. Однак, завдяки новітнім інформаційним технологіям з творчість художників має більш ширшу аудиторію. Так, картини українських митців швидко ширяться мережею, захоплюючи та торкаючись глибин сердець як співвітчизників, так й іноземців.

«У 2014 році Кахідзе створює проєкт “Клубніка Андріївна”, який присвячений її матері. У малюнках і текстах вона розповідає про буденне життя своєї мами в самопроголошеній «ДНР». Цей проєкт переривається трагічною смертю Клубніки Андріївни на блокпості 16 січня 2019-ого року» [4].

Дещо інший бік показав художник Сергій Захаров, для якого війна «триває з 2014 року — тоді він жив у Донецьку. Ще в ті часи йому довелось пережити допити і катування російськими окупантами. Свій досвід виживання у полоні митець описав раніше у графічному романі “Дыра”» [28].

Український художник Євген Барабан говорить про війну через пост-іронію. Він у своїх роботах засуджує “русский мир”, а зараз особливо активно веде опір на культурному фронті.

«Київська художниця Катерина Лисовенко, створила серію з 4 робіт “Вони можуть повторити”. Ці картини опубліковані у хронологічному порядку — від війни росії проти України у 2022 році до війни у Чечні в 1994-1996 роках. Усі картини в серії — однакові. Відрізняється лише назва війни і рік» [4].

Таких прикладів значна кількість, натхнення митці беруть від захисників Вітчизни, їх діяльність, їх стійкість, їх мужність стають джерелом створенні мистецьких проектів.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки.

1. В сучасних умовах коли держава переживає період війни єдиним її боронителем залишаються збройні сили України. Трансформації Збройних сил України у нову систему вже ідуть у повну силу. Комплектування окремих частин та бригад відбувається відповідно до стандартів західних держав. Паралельно з цим відбувається зміна вектору спрямованості української армії, в сторну культурологічних цінностей соціуму. Ці перетворення знаходять своє відображення у роботах Г. А. Аванесової, В. І. Бажукова, В. Д. Грачова, В. Н. Гребенькова, А. Б. Григор'єва та інших. Особливу значущість у рамках прикладних культурологічних досліджень військового середовища представляють роботи вітчизняних науковців серед них А. Папікян, В. Рудник, С. Станіславчука, В. Темко та інших. Всі ці роботи є результатом, необхідності у подальшому вдосконаленні культурно-дозвільної сфери у військових частинах та підрозділах, підвищенню її ефективності.

2. В результаті опрацювання ряду матеріалів можемо зазначити, що за останні двадцять років в державі були прийняті ряд нормативно-правових документів, законодавчих актів які створені підвалени для розвитку «військової культури» і формування в суспільстві «військової культури суспільства». Взаємовплив цих складових вибудовує чітку ідеологічну структуру. Де установи культури збройних сил свою роботу спрямовують на духовний розвиток військовослужбовців, на успішне вирішення завдань військової служби, щодо формування та розвитку у воїнів інтелектуально-моральних якостей захисника Вітчизни, за рахунок залучення їх до духовних цінностей нації.

3. Проведена робота дає можливість стверджувати, що За період історичного розвитку Українській державі постійно доводилось

виборювати власну незалежність. Тому в культурі виник образ козака, як людини, що боронить свою державу, виступає охоронцем національних традицій і віри. І саме завдяки мистецьким творам відбулось формування образу «Лицаря». Так, в народній творчості збереглись пісні і думи які висвітлюють життя і військові здобутки українських козаків. Особливого історичного значення для формування військової культури набуває радянський період. У продовж цього періоду створюються ідеологічні засади популяризації армії серед населення держави за допомогою мистецьких засобів.

4. В сучасних умовах розбудови незалежної держави, виборювання її цілісності збройними силами України відбувається формуванні ідеологічної складової в суспільстві на основі національної складової. В цих умовах за допомогою мистецьких засобів відбувається формування громадської підтримки ЗСУ та привабливості військової служби, забезпечується позитивний імідж Збройних Сил та привабливості військової служби в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альчук М. П. Духовне життя суспільства. Текст лекції. Львів: Видав, центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 19 с.
2. Аванесова Г. А. Культурно-досуговая деятельность. М., 2006. 240
3. Бойко О. В. Теоретико–методичні проблеми формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних сил України: Монографія. Дніпропетровськ: ІМА–прес, 2014. 544 с.
4. Барсукова О. Ти наче вмираєш і народжуєся знову: як художниця Анжела Кушук війну малювала URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/5/248107/>
5. Бажуков В. И. Эвристические возможности антропологического подхода к исследовани. Военной культуры. Автореф. Дис. На соискание учен.степ. доктор наук. Спеиальность 24.00.01 - теория и история культуры. Москва. 2009. 41с.
6. Варій М. Й. Колективна думка: соціальний та соціально–психологічний аспекти Наук.–метод, посібник. Львів: ВВП “Львів, політехніка”, 1997. 43 с.
7. Військове виховання: історія, теорія та методика: Навчальний посібник / За ред. В.В. Ягупова. К., 2002
8. Голик М. М. Теорія та методика культурно–просвітницької роботи в Збройних силах України. Навчальний посібник. Львів: ЛВІ, 2005. 66 с.
9. Директива НГШ Д–32 від 30.12.2014 року “Про удосконалення діяльності органів військового управління щодо покращення морально–психологічного стану та правопорядку в ЗСУ”.
10. Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року / Введено в дію Указом Президента України від 27 березня 2017 року № 73/2017.

11. Іщенко М., Андрушенко В., Титарчук М., Маленко П. Соціально–політичний словник–довідник. Черкаси: Відлуння, 1999. 303 с.
12. Катиренчук Б. А. Культурологічна підготовка сучасних фахівців військової справи (на прикладі Військового інституту при Державному університеті “Львівська політехніка”). *Мистецтво і освіта. Збірка наукових праць*. Львів, 1998. Вип.3. С.55–64.
13. Козирєв М. П. Місце культурно–просвітницької роботи у вихованні воїнів. *Збірка наукових праць*. Львів, 1995. С.59–71.
14. Кузьмук О. Збройні Сили України на початку ХХІ сторіччя ./ *Наука і оборона*. 1999. №4. С.3–7.
15. Козирєв М. П. Виховна робота в Збройних Силах України: Нав. метод, посібник. Львів: ВІ ДУ “Львів, політехніка”, 1996.
16. Касьян В. І. Науково–технічна революція и духовний розвиток особистості. Київ: Вища шк., 1986. 215 с.
17. Конституція України.
18. Організаційно–методичні вказівки щодо організації роботи з особовим складом в ЗСУ у 2015 році. Головне управління роботи з особовим складом МОУ., грудень 2014 року.
19. Наказ Міністра оборони України №277 від 15.08.01р. “Про затвердження Цільової програми підтримки і розвитку культури у Збройних Силах України”. К., 2001.
20. Наказ Міністра оборони України № 244 від 06.06.2008р. “Про введення посад та структурних підрозділів з виховної та соціально-психологічної роботи у Збройних Силах України ”. К., 2008.
21. Папікян А. Л. Використання технічних засобів в процесі виховання військовослужбовців. *Збірка наукових праць*. Львів: ВВП ДУ “Львів, політехніка”. 1996. Вип.2. С.60–67.
22. Папікян А. Л. Збройні Сили України: історія і сучасність (навч. посібник). Львів: ВІ ДУ “Львів, політехніка”, 1998. 84 с.

23. Плей-лист до дня ЗСУ. URL: <https://kasa.in.ua/ru/pley-lyst-do-dnya-zsu>
24. Палаш С. Культурна війна. URL: https://lb.ua/blog/serhiy_palash/508153_kulturna_viyna.html
25. План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016–2020 роках (дорожня карта оборонної реформи). Затверджено Міністром оборони 16.08.2016 року.
26. Проблеми і напрями розвитку Збройних Сил України в сучасних умовах. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ZSU-73823.pdf>.
27. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України”: Президент України; Указ від 24.09.2015 № 555/2015, URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555/20>
28. Рудник В. Спільний пошук – запорука успіху. // Президентський вісник. 2001. 12 жовтня.
29. Станіславчук С. М. Культурно–просвітницька робота в Збройних Силах України (соціально–філософський аналіз): дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Львівський національний ун–т ім. Івана Франка. Л., 2004.
30. Семененко, О., Саковський, Г., Бойко, Р., & Бокій, В. (2019). Основні методологічні аспекти воєнно-економічного оцінювання наявних та перспективних спроможностей Збройних Сил України. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*,9(6), 38-55. DOI: 10.33445/sds.2019.9.6.4
31. Темко В. Головні напрямки культурно–виховної роботи у Збройних Силах України. *Народна армія*. 1996. 18 трав.

